3. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку : аналітична доповідь / за ред. І. С. Волощука. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 96 с.

4. OECD. The OECD Learning Compass 2030. Paris : OECD Publishing, 2020. URL: https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Котик Л.І.
Львівський національний університет імені Івана Франка
liubov.kotyk@lnu.edu.ua

Провадження освітньої діяльності в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій, гуманізації та імплементації в освітній процес засад мультилінгвальності і мультикультуралізму на фоні загострення локальних і регіональних безпекових викликів та глобальної невизначеності і непевності сьогодення, зумовлює перегляд усталених моделей професійної діяльності вчителя у середній школі. В Україні трансформаційні процеси посилені впровадженням засад Нової української школи [9], імплементацією основ менеджменту освітньої діяльності [1, 2, 10], конструюванням конкурентоздатної на світовому освітньому ринку україноцентричної моделі середньої школи [10], стійкої до зовнішніх і внутрішніх проблем, гнучкої й адаптивної до безпекових, технологічних, демогеографічних, соціально-економічних та інших викликів тощо.

Проблема трансформаційних змін моделі професійної діяльності вчителя напрацьована в українських та закордонних науково-педагогічних дослідженнях [3-5, 7, 11, 13-16]. В її основу покладено запити суспільства на роль вчителя в освітньому процесі, переосмислення процесу навчання і виховання здобувачів освіти через призму досягнень науково-технічного процесу, гуманізації усіх аспектів суспільного життя, активного включення в освітній процес осіб з інклюзією, вимоги професійних стандартів держав світу [11, 12], особливості предметної сфери викладання тощо. Загальним контекстом професійної діяльності вчителя у XXI ст. є відхід від багатолітньої усталеної когнітивної моделі, сфокусованої на інтелектуальному розвитку здобувача освіти і передачі знань від вчителя до учня (вчитель ретранслятор/передавач знань) у напрямок моделей, де вчитель поєднує роль комунікатора, координатора, цифрового імплементатора, освітньо-наукового інноватора тощо. У географії, трансформація моделі професійної діяльності вчителя ускладнена особливістю навчального предмету, який передбачає набуття здобувачем освіти широкого спектру компетентностей, з-поміж яких варто виокремити: інформаційно-комунікативну, навчання впродовж життя, культурну, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість і фінансова

грамотність та ін. [8, с. 3-4] і реалізацію завдань з: розвитку пізнавального інтересу, «самостійного здобуття нових знань з географії», «формування здатності й готовності до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті», виховання екологічної культури, формування умінь використовувати різні джерела географічної інформації та ін. [8, с. 3].

У сучасній українській школі переважаючою є компетентнісна модель професійної діяльності вчителя географії спрямована на забезпечення здатності педагога розвивати у здобувачів середньої освіти ключові компетентності передбачені «Державним стандартом базової середньої освіти» (2020). Також розвивається діяльнісна професійна модель вчителя географії через набір професійних активностей, що провадить педагог в освітньому процесі: передача знань, організація науково-пошукової діяльності учнів, екскурсійні активності, виховні моменти, комунікація з батьками і представниками громади, проєктна праця тощо.

Рис. 1. **Моделі професійної діяльності вчителя географії**

Водночас впровадження в навчання географії у середній школі цифрових технологій, особливо основ геоінформаційних систем, педагогіки партнерства, перехід до індивідуальної траєкторії освітньої діяльності здобувача освіти та професійного розвитку педагога, зумовлюють конструювання різних сучасних моделей професійної діяльності вчителя, з-поміж яких варто виділити: вчитель-ментор, вчитель-фасилітатор, цифровий вчитель, вчитель-дослідник, вчитель-інноватор, вчитель-медіатор, вчитель-лідер, глобальний вчитель на ін. (рис. 1). Усі ці моделі в тій чи іншій мірі присутні в професійній діяльності сучасного вчителя географії у середній школі та пов’язані з роллю, яку виконує вчитель географії в освітньому процесі здобувачів освіти, розвитку закладу освіти, функціонуванні громади тощо.

У моделі «Вчитель-ментор», вчитель географії виступає наставником, передавачем знань (в цьому контексті є близькість моделі з традиційною, усталеною, напрацьованою когнітивною моделлю), підтримує індивідуальну освітню траєкторію розвитку здобувача освіти. Між вчителем та учнями формуються партнерська взаємодія; вчитель допомагає здобувачам освіти у визначенні навчальних цілей, підтримує їхню мотивацію до навчання і пізнання предмету, здійснює індивідуальний супровід навчального процесу здобувачів освіти (проєктна робота, робота в малих групах тощо). Роль вчителя у цій моделі розкривається як наставник, партнер, порадник.

Модель «Вчитель-фасилітатор» націлена на створення освітнього середовища в якому здобувачі освіти самостійно здобувають знання і набувають навички з предмету. Модель передбачає: застосування вчителем на уроках географії інтерактивних методів навчання, наприклад, методів мозкового штурму при вивченні тем «Глобальні проблеми людства» у 9 класі (програма 2018 р.,) [6], методу «займи позицію» при вивчені теми «Просторова організація виробництв третинного сектора економіки: туризм» у 9 класі (програма 2022 р.) [8] та ін.; розвиток критичного мислення у здобувачів освіти і самостійного освітнього пошуку. У цій моделі вчитель виконує функцію організатора навчального середовища і модератора роботи в групах. Його роль розкривається через модерацію навчального процесу. Модель добре працює у старшій школі, де учні уже володіють навичками самонавчання і мають сформований достатньо високий рівень самомотивації до вивчення навчальної дисципліни.

Становлення моделі «Цифровий вчитель» пов’язано з активним впровадженням в освітній процес первинно в умовах COVID-19 (2019-2022 рр.), а опісля, як інноваційний метод навчання – інноваційних цифрових технологій. В географії – це пов’язано з поглибленням вивчення ГІС-технологій (наприклад, ArcGIS, QGIS), впровадженням методів просторового аналізу, прогнозування, моделювання, оптимізації процесів Spatial Data Science та методів роботи з великими даними Big Data та ін. У роботі вчителя-географії, це означає інтеграцію цифрових технологій в навчальний процес: роботу з EdTech-платформами (MS Teams, Google Classroom, Moodle тощо); використання цифрових інструментів для оцінювання; створення авторського мультимедійного контенту на платформах Canva, Padlet та ін.; навчання учнів цифрової географічної грамотності – Google Earth, Google Earth Pro, ArcGIS та ін. У моделі «Цифровий вчитель» вчитель географії виконує роль медіагіда, творця цифрового контенту, цифрового геогуру.

Модель «Вчитель-дослідник» передбачає систематичну рефлексію педагогічної діяльності та аналіз впровадження педагогічних експериментів. Модель складна за організаційною та змістовою складовою й потребує від вчителя як ґрунтовного знання сучасних фахових і предметних методик навчання у середній школі, вікової психології здобувачів освіти, так й індивідуальних сформованих навиків самоорганізації, самомотивації, саморефлексії, критичного мислення, націленості на результат. Модель

доцільно впроваджувати у закладах освіти, де у паралелі є хоча б два класи, де за результативністю їхнього навчання і засвоєння тем, набуття навичок і досягнення програмних результатів навчання можна оцінити ефективність впровадження педагогічних експериментів. Вчитель географії, що працює у рамках цієї моделі, націлений на аналіз освітніх даних; провадить власні педагогічні дослідження (англ. action research); орієнтований і мотивований на впровадження інноваційних методик навчання (перевернутий клас, проєктне навчання, змішане навчання та ін.); враховує результати рефлексії впроваджених методик і аналіз результатів навчання. В моделі «вчитель-дослідник» вчитель виконує роль аналітика, дослідника власної педагогічної практики.

Близькою до моделі «вчитель-дослідник» є модель «вчитель-інноватор», яка спрямована в роботі педагога на впровадження нових технологій, методик, інновацій організації навчального процесу і найповніше розкривається у розрізі STEAM-освіти. Тут домінуючими є гейміфікація освітнього процесу, наприклад, застосування ігрового контенту комп'ютерної гри Minecraft з моделюванням відкритого світу з поглядом від першої особи під час вивчення тем з природничої географії у 6-7 класах середньої школи; платформи GeoGuessr, яка дає змогу випадково локалізувати учасника на Google Maps для вивчення ландшафтів, рослинності, планувальної структури поселень, архітектури території для набуття навиків означення місця розташування на Земній поверхні (ландшафти, природний пояс, соціально-економічний розвиток території тощо); платформи Seterra для вивчення географічної номенклатури; платформи PhET Interactive Simulations (University of Colorado Boulder) для візуалізації і моделювання природних явищ на Землі (парниковий ефект, рух тектонічних плит та ін.); платформи GeoGebra для створення 3D-моделей рельєфу; платформи NASA Climate Kids (Earth Now) для моделювання кліматичних змін, руху океанічних течій, моніторингу стихійних лих у реальному часі та ін. Впровадження моделі «вчитель-інноватор» трансформує традиційні уроки географії у напрямку інтерактивності, міждисциплінарних досліджень, проєктно-орієнтованого навчання, персоналізованого навчання. В цій моделі вчитель виконує роль генератора ідей, освітнього інноватора.

Провадження моделі «вчитель-медіатор» пов'язано більше з виконанням вчителем географії функцій класного керівника та передбачає тісну співпрацю з шкільним психологом й адміністрацією школи. В основі моделі є формування безпечного освітнього середовища для усіх учасників освітнього процесу (учні-вчителі-батьки-адміністрація-громада), ненасильницька комунікація, медіація між учнями та батьками, профілактика та розв'язання проблем булінгу і мобінгу. Роль вчителя проявляється як консультанта з освітньої безпеки, медіатора, посередника.

Модель «вчитель-лідер» зумовлена залученням вчителя географії до розвитку закладу середньої освіти, зокрема, і територіальної громади локалізації закладу освіти, загалом. Вона передбачає залучення вчителя до стратегічного планування закладу освіти/громади, ініціації освітніх проєктів,

тьюторства і наставництва колег, особливо випускників закладів вищої освіти, формування й функціонування професійних освітніх спільнот, локальних тематичних територіальних спільнот (краєзнавців, екскурсоводів та ін.) Вчитель виконує роль лідера, представника закладу освіти, змінотворця, проєктного-менеджера тощо. Впровадження моделі сприяє реалізації суспільноорієнтованого навчання у закладі середньої освіти через знання вчителем географії прикладних проблем територіальної громади, водночас, робить заклад освіти відкритим для співпраці з громадою, меценатами.

Новою, у зв'язку з проблемами сталого розвитку, кліматичних змін, безпекових викликів XXI ст. є модель «глобального вчителя», яка почала формуватися у розвинених державах світу після проголошення ООН «Цілей розвитку тисячоліття» (2000) та «Цілей сталого розвитку» (2015) й спрямована на підготовку здобувачів освіти до життя в умовах глобальної невизначеності і непевності. В її основу закладено розуміння глобальних тенденцій розвитку людства, формування громадянських і міжкультурних компетентностей, набуття навичок врахування в повсякденному житті цілей сталого розвитку (17 цілей: подолання бідності, подолання голоду, якісна освіта, гендерна рівність, міцне здоров'я, сталий розвиток міст і громад, скорочення нерівності та ін.), міжнародна освітня співпраця та обміни. В цій моделі вчитель географії відіграє роль міжнародного комунікатора, амбасадора закладу освіти і громади.

Поєднання різних моделей професійної діяльності вчителя географії забезпечує досягнення програмних результатів навчання здобувачів освіти, формування у них зацікавлення до навчального предмету як до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Біланюк В., Котик Л. Прикладні аспекти освітнього менеджменту в географії. *Восьмі Сумські наукові географічні читання*: зб. матеріалів Всеукр. наук. конф. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 36-42.
2. Біланюк В., Котик Л. Розвиток фахових компетентностей вчителя географії. *Природа і суспільство: виклики і поступ.* Матеріали міжнар. наук. конф. присвяченої 80-річчю геогр. ф-ту ЧНУ ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Чернівец. Нац. ун-т, 2024. С. 297-300.
3. Воротникова І. Моделі професійного розвитку вчителя в умовах реформи песлядипломної педагогічної освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3-4 (56-57). С. 21-26.
4. Доценко О.С. Професійний розвиток педагогічних працівників в умовах реформ (з досвіду роботи), 2024. URL: https://naurok.com.ua/profesiyniy-rozvitok-pedagogichnih-pracivnikiv-v-umovah-reform-z-dosvidu-roboti-333708.html.
5. Кіндрат І. Новий вимір професії вчителя, які компетентності є ключовими сьогодні, 2025. URL: https://oplatforma.com.ua/article/1973-yakim-ma-buti-vchitel-novo-ukransko-shkoli.

6. Котик Л. Вивчення глобальних проблем людства у середній школі у курсі «Географія». *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 7 (41). С. 303-316. https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-7(41)-303-316.

7. Модель сучасного вчителя. URL: https://naurok.com.ua/prezentaciya-model-suchasnogo-vchitelya-205093.html.

8. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Запотоцький С.П. та ін.), 2022. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Heohrafiya/Heohrafiya.6-9-kl.Zapototskyy.ta.in.06.05.2022.pdf.

9. НУШ. URL: https://www.calameo.com/read/005436413051a1a48f556.

10. Освіта переможців: Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf.

11. Постригач Н.О. Концептуальні моделі професійної підготовки учителя в країнах ЄС на зламі століть. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 33. С. 156-159. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a134ead-53dd-40bb-96f5-4203e5bc5430/content.

12. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», 2024. https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf.

13. Фіцула М.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. для студ вищ. пед. закл. освіти. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 168 с. URL: https://www.scribd.com/document/ 536858529/М-М-Фіцула-Вступ-До-Педагогучної-Професіі-1.

14. Ahmad Farabi A., Bahar S., Agam A.A. Teacher Professional Development in the 21st Century: A Cross-National Analysis of Policy and Practice. *Journal of Education and Social Science*. 2025. Vol. 2 No. 1. Pp. 25-31. URL: file:///D:/111/200-42-1-PB.pd.

15. Kary S. The 7 Core 21st Century Teacher Competencies. URL: https://ditchthattextbook.com/competencies.

16. Teachers for the 21st Century Using EvalUaTion To improvE TEaChing, 2013. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2013/04/teachers-for-the-21st-century_g1g2be2a/9789264193864-en.pdf.